

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Плахотнік Ольги Василівни на дисертацію**

Степаненко Людмили Михайлівни «Теорія і методика професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Актуальність проблеми дослідження є цілковито очевидною в контексті поставлених завдань сучасної вищої школи щодо професійної підготовки фахівців. З огляду на вагу таких особистісно-професійних якостей, яких має набути випускник вищої школи, у зв'язку із здатністю самостійно, відповідально проектувати та реалізовувати у професійній діяльності власний освітній особистісно-професійний маршрут, особливої гостроти набуває тема обраного Л.М.Степаненко дослідження. Йдеться про задіяність такого ресурсу вітчизняного вишу як підготовка майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами. Зважаючи на соціальну значущість та об'єктивну потребу держави в ефективній професійній підготовці майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами, актуальність представленого дисертаційного дослідження не викликає сумнівів.

Кандидатська дисертація на тему: «Моральне виховання учнів початкових класів шкіл-інтернатів засобами народної педагогіки» зі спеціальності 13.00.01 – теорія та історія педагогіки була захищена 1999 року в Інституті проблем виховання АПН України. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації автором не використовувалися.

Структурно робота складається з анотації українською й англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (408 найменувань), 3 додатки. Загальний обсяг дисертації становить 455 сторінок, з них 399 сторінок основного тексту. Дисертація містить 26 таблиць та 8 рисунків.

Оцінюючи ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, поданих у дисертації, слід зазначити, що дисертація має виважену структуру; кожний з окреслених розділів є логічним, послідовним, доцільним. Зміст дисертації відповідає її плану, а структура-дослідницьким завданням. Вважаємо, що науковий задум вдало віддзеркалює й етапність організації дослідження дисертантки.

Аналіз дисертаційної роботи і автореферату засвідчують, що дослідницький апарат визначено дисертанткою вмотивовано і коректно. Незаперечними є наукова новизна і практична значущість дослідження Л.М.Степаненко. Їх контекстність всебічно простежується через протиріччя та посилання на педагогічні студії відомих науковців (с.43-87).

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського інституту соціальних та культурних зв'язків імені святої княгині Ольги, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 28 лютого 2011 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27 вересня 2011 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням широкого методологічного інструментарію та джерельною базою. Дисертанткою достатньо вмотивовано обрано низку взаємодоповнюючих підходів до аналізу й узагальнення теоретичних ідей та практики професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами, використано загальнонаукові і спеціальні методи наукових досліджень, здійснено аналіз педагогічної, філософської, соціально-педагогічної літератури та нормативно-правової бази.

Концепція дослідження базується на взаємопов'язаних методологічному, теоретичному та методичному концептах.

Автор обґрунтовано визначила провідну ідею дослідження, яка полягає в тому, що професійна підготовка майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами базується на такій організації освітнього процесу, яка забезпечує її активними методами навчання, сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та суб'єкт-суб'єктною взаємодією викладачів і студентів, враховує принципи варіативності вибору змісту і форм навчання, культуровідповідності, контекстності, врахування індивідуальних особливостей розвитку студента та його особистісної підготовленості, наступності та перспективності, креативності та спрямовується на формування готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами (с.34).

Все це свідчить про високий ступінь обізнаності дисертантки з теорією та практикою з обраної проблеми, що і дозволило автору вдало визначити тему, об'єкт і предмет дослідження. Позитивне враження справляє

розробка методологічної основи дослідження.

Надійність і вірогідність одержаних результатів обґрунтовані завдяки здійсненню якісного і кількісного аналізу даних, їх статистичною обробкою та оцінкою внаслідок експерименту (Розділ 4).

Робота виконана з залученням ґрунтовної джерельної бази (складається з 408 найменувань, у т.ч. 25 іноземними мовами), в якій відображено різні аспекти досліджуваної проблематики.

Проведена експертиза дослідження Л.М.Степаненко засвідчує, що на основі аналізу праць українських і зарубіжних учених, автору добре вдалося окреслити теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми, що сприятиме розвитку теорії та методики професійної освіти.

Здобутком рецензованої роботи є ретельний і конкретний підхід до обґрунтування й аналізу поняттєво-термінологічного апарату та методології проблеми професійної підготовки майбутніх психологів.

Автор вмотивовано підійшла до окреслення суперечностей між: потребою сучасного суспільства у професійно підготовлених психологах до взаємодії з маргінальними соціальними групам, і недостатньою розробленістю цього питання у педагогічній теорії та практики; розробкою у вітчизняній науці окремих аспектів особливостей взаємодії з маргінальними соціальними групами та відсутністю її системного, теоретичного і методологічного обґрунтування щодо особливостей професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групам; необхідністю модернізації професійної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти і не розробленістю моделі професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами; усвідомленням майбутніми психологами необхідності підвищення рівня готовності до взаємодії з маргінальними соціальними групами та недостатньою розробленістю організаційно-методичних засад підготовки студентів до її забезпечення (с.32), що проходить червоною лінією у розділах дисертації.

У процесі роботи автор вирішує низку наукових завдань, які конкретизовано у відповідних розділах та параграфах дисертаційного дослідження.

Достатньо повно дисертанткою обґрунтовано дефініції базових понять і категорій дослідження: «формування професійної компетентності майбутніх психологів», «взаємодії з маргінальними соціальними групами», «готовність майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами», «професійна соціальна взаємодія» (параграф 1.1), на основі яких визначено систему професійної підготовки майбутніх

фахівців-психологів як багатоаспектний, цілеспрямований, соціально, педагогічно і професійно детермінований процес формування кваліфікованих, професійно компетентних, конкурентоздатних фахівців відповідної спеціальності і рівня вищої освіти. Представлені авторські трактування понять «професійна підготовка майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами» та «готовність майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами» належним чином обґрунтовані та виважені.

Заслуговує на увагу пошуково-дослідницька робота дисертантки щодо опрацювання нею матеріалів поточної документації і науково-методичного забезпечення закладів вищої освіти, які сприяють ефективній підготовці психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами (с. 87-113).

Здійснено аналіз сучасного стану професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами у закладах вищої освіти, який дав можливість дисертантці зробити висновок, що існуюча теорія і практика навчально-виховної роботи закладу вищої освіти з підготовки майбутніх психологів до соціальної взаємодії з різними категоріями населення не забезпечує достатню ефективність формування знань і вмінь студентів, що і спонукало до постановки та вирішення відповідних завдань дослідження.

Здобутком рецензованої дисертації стало обґрунтування автором методологічної основи професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами через системний, діяльнісний, аксіологічний, компетентнісний, особистісно зорієнтований та модульний методологічні підходи.

Автор переконливо доводить, що ефективність професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами залежить від урахування загальнодидактичних і специфічних закономірностей навчання та відповідає таким принципам: системності (дає змогу тлумачити професійну підготовку майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами з позиції логіки синтезу, взаємопереходів і взаємозалучення усіх її компонентів); інтеграції базової та спеціальної підготовки (передбачає формування у студентів оптимального мінімуму загальних та базових компетентностей, необхідних для вирішення загальнопрофесійних завдань, й особистістих якостей, необхідних для виконання професійних обов'язків психолога); міждисциплінарності (передбачає компетентнісно-інтегративний характер проектування та викладання навчальних програм з їх орієнтацію на специфіку професійної діяльності психолога); єдності традиції та інновацій

(дає змогу реалізувати діалектичний баланс між застосуванням традиційних для педагогіки й інноваційних ідей); диференціації та індивідуалізації (передбачає урахування пізнавального стилю, психофізіологічних та індивідуально-типологічних особливостей студентів, соціальних та когнітивних характеристик); евристичної інтерактивності (забезпечує продуктивну творчу взаємодію студентів та викладачів за умов координуючої ролі останніх); самостійності (передбачає формування у студентів здатності до самостійного пошуку, удосконалення професійних навичок та навчання методами самостійного отримання знань, умінь і навичок).

Свідченням значимого практичного доробку автора вважаємо застосування методу моделювання у результаті чого було розроблено модель професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами, що утворюється на базі взаємодії трьох підсистем (блоків) та підпорядкованих ним елементів (с.161-185, с.230-258).

Надійність і вірогідність одержаних результатів обґрунтовані завдяки здійсненню якісного і кількісного аналізу даних, їх статистичною обробкою та належною оцінкою результатів дослідження. Суттєвим доповненням до роботи є добре представлений графічний матеріал, який позитивно впливає на сприйняття тексту дисертації та додатки (26 таблиць і 8 рисунків).

Заслуговує на увагу достатньо обґрунтоване представлення автором мети і завдання цього процесу; методологічні підходи (системний, діяльнісний, аксіологічний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, модульний); компоненти, зміст (гносеологічно-аксіологічна підготовка, операційно-технологічна діяльність, розвиток професійно-смыслового потенціалу майбутнього психолога); технології (особистісно зорієнтована, проблемно-пошукова, інтерактивна, контекстне навчання), інноваційні форми, методи та прийоми (підготовка і захист проектів, дискусія, ділова гра, пошук інформації, аналіз конкретної педагогічної ситуації, імітаційні вправи, метод «мозкового штурму», усні журнали, презентації; лекції, практичні заняття, «публічні виступи», робота в мікрогрупах, лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота, педагогічна практика); педагогічні умови (змістове наповнення професійно зорієнтованих дисциплін із урахуванням специфіки взаємодії з маргінальними соціальними групами; ціннісно-смыслова спрямованість майбутніх психологів на забезпечення взаємодії з маргінальними соціальними групами; інтеграція теоретичної, практичної та науково-дослідної

підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами в процесі проведення практик та організації науково-дослідної роботи студентів; забезпечення професійної підготовки активними методами навчання, сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та суб'єкт-суб'єктною взаємодією викладачів і студентів; поетапність процесу формування готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами) й етапи (мотиваційно-пізнавальний, операційно-технологічний, ціннісно-коригувальний); критерії та рівні готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами; результат підготовки (готовність майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами розглядаються через професійні та особистісні якості, знання, вміння, навички, досвід).

Зміст дисертації відповідає її плану, а структура-дослідницьким завданням. Позитивне враження справляє організація та опис експерименту, який проведено ґрунтовно і відповідально. Дані, що наводить автор, дають змогу для твердження про об'єктивність отриманих результатів. Текст підпорядкований законам формальної логіки, викладений системно і послідовно. Це дає змогу використовувати представлене на експертизу дослідження для подальшого розвитку педагогічної науки, відкриває широкі можливості використання цих результатів у освітньому процесі при підготовці фахівців-психологів.

Практична цінність дослідження полягає у розробці і впровадженні організаційно-методичних засад професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами. Автором дисертації підготовлено: монографію «Професійна підготовка майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами»; спецкурс «Навчання взаємодії з маргінальними соціальними групами»; збірку навчально-методичних комплексів спецдисциплін для студентів спеціальності «Психологія»; «Підготовка майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами: методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з спецдисциплін»; методичні рекомендації «Дипломні роботи: тематика, керівництво підготовкою, захист та оцінювання»; курс лекцій «Психологія соціальних зв'язків»; навчально-методичний посібник «Методичні матеріали до виробничої практики студентів-психологів», методичні рекомендації «Організація навчально-методичної роботи в університеті».

Результати дослідження Л.М.Степаненко впроваджені в навчально-виховний процес Київського інституту соціальних та культурних зв'язків

імені княгині Ольги (довідка № 1078 від 25.12.2011 р.), Київського міжнародного університету (довідка № 696 від 19.06.2019 р.), ПВНЗ «Інститут екології економіки і права» (довідка № 579 від 17.12.2019 р.), Класичного приватного університету (довідка № 15/01 від 21.01.2020 р.), Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка № 07-10/99 від 31.01.2020 р.), що стверджує практичну цінність представленої до захисту роботи.

Апробація результатів дослідження має достатню географію. На наукових та науково-практичних міжнародних і всеукраїнських конференціях були оприлюднені та обговорені результати дослідження Л.М.Степаненко.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях засвідчена 46 науковими і навчальними публікаціями, з них: 1 одноосібна монографія, 1 одноосібний навчально-методичний посібник, 22 статті у наукових виданнях, з них 17 одноосібних у фахових виданнях України, 5 у зарубіжних періодичних виданнях (1 з них у співавторстві), 12 одноосібних статей і тез у збірниках матеріалів конференцій та інших видань, 6 одноосібних методичних рекомендацій.

Аналіз змісту автореферату та дисертації доводить ідентичність їх структури, логіки викладення матеріалу, відповідність основних положень і висновків за розділами та підсумковим висновком.

Зміст автореферату відображає основні положення та узагальнення, що містяться у дисертаційному дослідженні.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаємо за необхідне зробити деякі зауваження та побажання:

1. Представлена до захисту робота лише виграла б, якби у дослідженні було здійснено аналіз досвіду європейських країн, які мають великий досвід з формування готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами, чи було зазначено відповідність такої підготовки за вимогами українських стандартів із загальноєвропейськими, що є важливим в умовах євроінтеграційних освітніх процесів, до яких прагне Україна, та співвіднести з потребами сучасного ринку праці.

2. Більш чіткого наукового обґрунтування й конкретизації потребує поняття «взаємодія з маргінальними соціальними групами» як багатовимірне, міждисциплінарне поняття. Було б доречним розкрити трактування цього концепту вітчизняними і зарубіжними представниками як педагогічної, соціальної категорії та категорії управління.

3. На думку рецензента, здобувачці слід було б більш повно

представити освітні програми, за якими ведеться підготовка майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами, що дало б можливість фахівцям, при необхідності, використати їх у практичній роботі.

4. Дисертантка чимало уваги приділила аналізу наукових підходів до змісту і структури процесу формування досліджуваного феномену, однак цей матеріал варто було подати у частині здійсненого нею аналізу освітнього процесу.

5. Обґрунтовуючи педагогічні умови дослідницького процесу, варто було б більшої уваги приділити їх процесуальному забезпеченню у контексті відображення педагогічного фаху.

6. Було б доцільним більш чітко представити діагностичний інструментарій роботи відповідно з критеріями готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами (можливо у формі таблиці). Таке його подання позитивно впливало б на наочне сприйняття та більш детальне висвітлення логіки його реалізації.

7. Віддаючи належне математико-статистичній обробці даних, зроблених дисертанткою, вважаємо, що в авторефераті має бути більш повне розкриття змісту і логіки вирішення усіх завдань та графічне представлення отриманих експериментальних даних.

8. У змісті тексту автореферату щодо розділів мають бути вказані прізвища авторів концепцій, на основі яких зроблено ті або інші теоретичні узагальнення.

9. Робота не позбавлена орфографічних та стилістичних огріхів.

Вказані недоліки, зауваження і рекомендації мають дискусійний характер та спрямовані на подальший науковий розвиток дисертантки, її перспективний рух у справі розвитку педагогічної науки.

Загальний висновок.

Основні положення та результати дослідження достатньо обґрунтовані, достовірні, мають наукову новизну і практичну значущість, апробовані та впровадженні в практику роботи закладів вищої освіти.

Дисертація Степаненко Людмили Михайлівни «Теорія і методика професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами» є самостійною завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності є суттєвими для розвитку теорії і методики професійної освіти. Дисертантка якісно виконала актуальне дослідження, яке за змістом, новизною, теоретичним та практичним значенням, повнотою викладу її основних

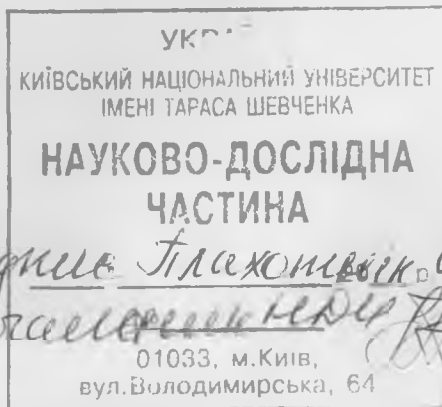
результатів у публікаціях відповідає вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, та п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор Степаненко Людмила Михайлівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,

О.В. Плахотнік

12.08.2020 р.

*Людмила Плахотнік О.В. за свідчення
Наталя Терешанько Т.М.
18.08.2020*

